

ЯРОСЛАВ РОМАНОВИЧ ДАШКЕВИЧ (1926–2010)

Ярослав-Іван-Ананія Дашкевич народився 13 грудня 1926 р. в родині відомих українських діячів*.

Батько Роман-Микола Корибут-Дашкевич (1892–1975) – представник давнього українського шляхетського роду, адвокат, суспільно-політичний діяч, керівник спортивного товариства «Луг», підполковник Січових стрільців, генерал-лейтенант армії УНР.

Мати Олена Степанів (1892–1963) – вчена, педагог, суспільно-громадський діяч, хорунжа Українських січових стрільців (1914–1917) та четар Української галицької армії (1918–1919); старший науковий співробітник установ Академії наук УРСР у Львові та Києві, доцент Львівського державного університету ім. І. Франка. У 1949 р. заарештована, ув'язнена в Мордовії, звідки повернулася 1956 р. Автор близько 75 праць з географії та низки спогадів.

Закінчивши Львівську академічну гімназію, 1944 р. Я. Дашкевич вступив до Львівського медичного інституту, проте невдовзі, після повернення радянської влади, перевівся на філологічний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка й у 1949 р. отримав диплом з відзнакою за спеціальністю «українська мова і література». З 1949 р. навчався на заочному відділенні економічного факультету Нафтового інституту ім. І. Губкіна в Москві. Здобуваючи освіту, одночасно працював у Львівській бібліотеці АН УРСР. Наприкінці 1949 р. звільнений з роботи, згідно з пунктом «Д» «Кодексу закону про працю», та арештований органами МДБ.

* Подаємо основні дати життя й діяльності вченого. Більш докладно його життєпис див.: Ярослав Дашкевич. Біобібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко. – Львів, 2006. – 263 с.: іл. Наведену в цьому виданні бібліографію праць Я. Р. Дашкевича згодом було доповнено публікаціями 2007–2012 рр., з переліком яких можна ознайомитися в книзі: Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Бібліографічний покажчик (1992–2012 рр.) / Упоряд.: М. Капраль, Н. Кіт, І. Скочиляс. – Львів, 2012. – 336 с.

До вересня 1950 р. утримувався у в'язницях МДБ/МВС Львова та Золочева. 2 вересня того ж року заочним рішенням Особливої наради при МДБ у Москві засуджений на десять років до виправно-трудових таборів. Майно родини конфіскували.

Почалися важкі етапи й пересильні тюрми Львова, Києва, Харкова, Петропавловська, 18-го табірної відділення Карлагу. З кінця 1951 р. Ярослав Романович перебував у спеціальному 9-му табірному відділенні Песчлагу в Спаську. У березні 1954 р. його перевели в табір у Караганді, а в жовтні знову повернули до Спаська, але вже в інше спеціальне відділення Піщаного табору. Працював там фельдшером третього терапевтичного, а потім психіатричного відділення Центральної табірної лікарні, виконував обов'язки лікаря Спаської лікарні.

У зв'язку зі зміною політичного курсу Комуністичної партії СРСР і розвінчуванням культу особи Й. Сталіна, Я. Дашкевич звільнений з місця ув'язнення зі зняттям судимості, за рішенням Комісії Верховної ради СРСР та відповідним указом від 24 березня 1956 р. Однак реабілітовано його тільки через чотири десятиліття – навесні 1995 р. (на підставі Закону Української РСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»).

Протягом 1957–1966 рр. працював бібліографом відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Робота в науковій установі дозволила майбутньому видатному вченому зайнятися науковими дослідженнями, до яких виявляв нахил ще з дитинства (вже у 13 років ним було самостійно виконано карти до праці д-ра Юрія Студинського «Мандрівки в господарський світ» (Господарсько-кооперативний часопис, ч. 30-33 за 1939), а згодом, у двадцятирічному віці, він став автором своєї першої друкованої праці «Словник псевдонімів, криптонімів, криптограм: спроба системи»).

Результатом наукової діяльності Я. Дашкевича в згаданому Інституті була монографія «Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX веков: историографический очерк», що побачила світ у 1962 р. За цією книгою 15 березня 1963 р. вчений захистив у Інституті історії АН Вірменської РСР у Єревані дисертацію «Вірменські колонії на Україні в джерелах та літературі XV–XIX ст.», здобувши таким чином науковий ступінь кандидата історичних наук.

Улітку 1965 р. ректор Львівського державного університету ім. І. Франка М. Г. Максимович оголосив Я. Дашкевичу (як працівникові Інституту суспільних наук АН УРСР) посаду асистента кафедри історії України.

пільних наук, який був тоді у складі університету) сувору догану за «грубе порушення правил пересилки рукописів за кордон», а наступного року за вказівкою КДБ його звільнили з роботи (формальна підстава – «скорочення посади бібліографа»). На квартирі вченого проведено обшук, під час котрого вилучено архівні записи й нотатки з історії літератури, 101 фотоплівку, 37 течок з листами, вірші В. Симоненка та уривки із щоденника.

Тривалий час кандидат історичних наук Я. Дашкевич залишався безробітним. Тільки наприкінці 1969 р. його прийняли на посаду наукового співробітника Державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР, де він пропрацював до 1972 р.

Після Різдяних свят 1972 р. квартиру Я. Дашкевича знову обшукали. КДБ вилучило «Збірник революційних пісень» (Одеса, 1917) з пісню «Ще не вмерла Україна» та «Енциклопедію українознавства» (Мюнхен, Нью-Йорк, 1949), що стало приводом до репресій на роботі. 8 серпня під егідою Ленінського районного комітету КПУ м. Львова відбулися загальні збори колективу Музею етнографії, на яких засудили «негідну поведінку» Я. Дашкевича, а 21 вересня рада музею ухвалила звільнити його з посади («у зв'язку з недостатньою кваліфікацією»).

На нове місце праці – в Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові – Ярослав Романович зміг влаштуватися лише на початку 1973 р., та вже влітку він знову став безробітним. У цьому статусі, без засобів до існування, талановитий історик перебував понад рік, поки в жовтні 1974 р. його не поновили в ЦДІА. Молодшим науковим співробітником, старшим охоронцем фондів, старшим науковим співробітником, старшим палеографом він працював там до 1980 р., коли вкотре був звільнений за вказівкою КДБ, начебто за «порушення трудової дисципліни».

З квітня 1980 р. по жовтень 1990 р. уже добре відомого у світі вченого ніде не приймали на роботу. У цей період у співавторстві зі своїм польським колегою Е. Триярським історик написав монографію «Каменные бабы причерноморских степей. Коллекция из Аскании-Нова», яка з'явилася друком за кордоном, у видавництві Польської академії наук 1982 р. Впродовж 1987–1989 рр. Ярослав Романович брав активну участь у підготовці українського самвидаву – органу Гельсінської спілки «Український вісник», культурологічного альманаху «Євшан-зілля» та літературно-мистецького часопису «Кафедра».

Наприкінці 1988 р. Я. Дашкевич виголосив на засіданні товариства «Спадщина» в Києві доповідь про Михайла Грушевського, що стала переломним моментом у поверненні цього велетня національної наукової думки кінця XIX – першої третини XX ст. в українську історичну науку.

Із проголошенням незалежності України видатний учений отримав нарешті змогу повністю розкрити свої енциклопедичні знання та феноменальні здібності – спершу лише як дослідник, а згодом і як організатор сучасного наукового життя. З 1 листопада 1990 р. він провідний науковий співробітник Інституту суспільних наук Академії наук України (тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), від 1991 р. – керівник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, а з 1993 р. – також заступник директора цього Інституту.

З початку 1990-х рр. Я. Дашкевич працює провідним науковим співробітником Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України (від 1992 р.), старшим науковим співробітником Інституту Східноєвропейських досліджень НАН України (пізніше Інститут Європейських досліджень; 1993–2007 рр.), завідувачем кафедри сходознавства Львівського національного університету ім. І. Франка (з 1998 р.).

1993 року у світ вийшло видання нарисів, виступів, есе Я. Дашкевича «Україна вчора і нині». 30 травня 1994 р., за сукупністю наукових праць і на підставі доповіді «Стан і напрями джерелознавчих та історіографічних досліджень історії України (друга половина XIX – XX ст.)», вченому присуджено науковий ступінь доктора історичних наук.

Від початку навчального 1995 р. Ярослав Романович викладає на кафедрі давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка, з 1998 р. він також очолює кафедру сходознавства філологічного факультету університету. 9 жовтня 1996 р. рішенням вченої ради цього навчального закладу Я. Дашкевичу присвоєно вчене звання професора кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін, а 5 квітня 2003 р. – звання професора кафедри українознавства Українського державного університету в Москві.

У 1992 р. як керівник Комісії для військових статутів Я. Дашкевич брав діяльну участь в організації Збройних Сил України. 1993 року входив до складу Правовисної комісії при Кабінеті Міністрів України.

Впродовж 1996-1997 рр. – керівник експертної комісії з історичних наук Вищої атестаційної комісії України. У 1999 р. вченого обрано головою опікунської ради Інституту громадського лідерства у Львові, а 2003 р. – президентом Західноукраїнського регіонального інституту громадського суспільства ім. Ярослава Мудрого у Львові.

Авторству видатного історика належать збірник статей і рецензій «Вірменія і Україна» (2001) та збірник нарисів про діячів історії, політики, культури «Постаті» (2006).

Ярослав Дашкевич був активним учасником багатьох наукових та громадських організацій. У 1986 р. його обрали дійсним членом Московського відділення Географічного товариства СРСР і членом Ленінградського відділення Російського палестинського товариства. З 1992 р. він член президії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові й голова його історико-філософської секції, керівник Сходознавчої комісії.

1994 року очолив неформальне об'єднання науковців – Групу дослідження проблем суверенітету, національних інтересів і безпеки. Від 1997 р. – голова Історичного товариства Нестора-літописця в Києві; з 2005 р. – голова Наукової ради Наукового центру іудаїки та єврейського мистецтва ім. Ф. Петрякової у Львові та голова Президії Комітету захисту архівів у Львові; 2000 р. під його керівництвом працював Громадський комітет для відзначення 800-річчя від дня народження короля Данила Романовича.

Учений входив до складу й багатьох інших суспільно значущих структур, у т. ч. і закордонних, – Міжнародної асоціації істориків паперу (ФРН, Швейцарія, з 1974 р.), Радянської соціологічної асоціації (Москва, з 1989 р.), Всесоюзного добровільного історико-просвітнього товариства «Меморіал» (з 1990 р.), Українського історичного товариства (США, з 1991 р.), Української вільної академії наук (США, з 1994 р.), Академії історії та культури євреїв України ім. Шимона Дубнова (з 1998 р.), Українського історичного клубу в Москві (з 2005 р.).

За свою інтелектуальну та громадську працю нагороджений численними відзнаками: 1994 р. – медаллю М. Грушевського Наукового товариства ім. Шевченка; 1997 р. – орденом «За заслуги» III ступеня, Пам'ятною відзнакою «5 років військово-морських сил України» та Пам'ятною відзнакою Спільки офіцерів України; 1998 р. – медаллю «80 років НАН України» (1998 р.) і ювілейною медаллю Президії Національної академії

наук України за багаторічну наукову та науково-організаційну діяльність, підготовку наукових кадрів, а також орденом Св. Саака і Св. Месропа (Вірменія) за постійне сприяння в налагодженні дружніх взаємин між українським та вірменським народами; 1999 р. – «Ювілейним нагрудним знаком № 317» Міністерства внутрішніх справ України; 2000 р. – Золотим хрестом за особливі заслуги Братства колишніх вояків Першої Української дивізії Української національної армії та Пам'ятним хрестом «50-річчя Об'єднання бувших вояків-українців у Великій Британії»; 2002 р. – ювілейною медаллю «Х років легалізації Української військової організації» (відповідно до ухвали Крайової ради Української військової організації ім. полковника Коновальця); 2005 р. – вищою нагрудною відзнакою Народного руху України ім. В. Чорновола «За заслуги перед українським народом» II ступеня; 2006 р. – орденом Хреста Спасителя Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета – за заслуги у відродженні духовності в Україні, а також пам'ятною медаллю «150 років від дня народження Івана Франка» Львівського національного університету ім. І. Франка.

За «неоціненні заслуги перед містом, нашим краєм і всім українським народом» ухвалою сесії Львівської міської ради 1997 р. Я. Дашкевичу надано звання почесного громадянина м. Львова. У 2000 р. його номіновано «Галицьким лицарем».

2001 року Указом Президента України Ярославу Романовичу присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». У 2006 р. він відзначений державною нагородою України – орденом Ярослава Мудрого V ступеня.

Відійшов у вічність 25 лютого 2010 р. Похований на Личаківському кладовищі у Львові.

Львівський музей історії релігії низько схиляється перед цим великим ученим, громадянином і патріотом, з удячністю пам'ятаючи і неоціненний внесок Ярослава Романовича Дашкевича в організацію 1991 р. щорічних Міжнародних круглих столів (пізніше – конференцій) «Історія релігій в Україні».